

A moszkvai metró alighanem az egyetlen közlekedési létesítmény a világon,

18 Viktor Pelevin

FÖLD ALATTI ÉGBOLT

ami legalább annyira vonzza a turistákat, mint a múzeumok és az építészeti műemlékek. A szovjet művészet eme valódi remekét nem is annyira közlekedési célra gondol-

ták ki, mint inkább olyasvalaminek, ami átformálja az emberek tudatát, azért, hogy átszállást teremt a mindennapok rutinjából egy ideológiai szférába. A metró építésének története a harmincas években kezdődött, és bármekkora paradoxonnak is tűnjék, a világ első ateista állama ebben az antik vallásos tradíció irányvonalát folytatta. A metró ugyanis föld alatti templomok rendszerére emlékeztet, amelyben a hívőt egyik szentélytől a másikig szállítják; azokra a római katakombákra hasonlít, amelyekben az első keresztények összegyűltek, és ahol megszületett az antikvitás helyébe lépett civilizáció. Ennek szellemében a márvánnyal, gránittal, ragyogó acéllal és kristályüveggel díszített moszkvai katakombáknak az új társadalom bölcsőjeként kellett szolgálniuk – vagyis a szocializmus építése a föld alatt vette kezdetét.

Különös hibridek

A moszkvai metró első állomásai az azték szentélyek és a görög templomok különös hibridjei. A falak beugróiban istenek helyett hősök szobrai állnak: fegyveres matrózok, katonák és bronz-bocskorba bújt parasztok. A metró esztétikája legkevésbé sem az alkotói szabadság eredménye, hanem mindenekelőtt komplex politikai megfontolások végterméke. A Ploscsagy Revoljucii (Forradalom tere) megálló megnyitása előtt például az ideológiai bizottság el akarta távolíttatni az ott található szobrokat, lévén azok a szovjet embert félig meghajolt testhelyzetben, már-már térdepelve ábrázolják. Sztálin személyesen akadályozta ezt meg, mondván a szobrok olyanok, mintha csak él-nének. A bronz bálványok túléltek Sztálint és a Szovjetuniót, és napjainkban is a tömegre szegeznek kezek milliói által fényesre polírozott revolvereiket.

A moszkvai földalatti a szobrok kétféle típusa népesíti be: a szovjet kulturális panteon írói és költői, valamint a munka és a háború névtelen hősei. A metró falait borító mozaikok gyakran különféle szovjet szimbólumokat (sarló-kalapácsot, ötágú csillagot) rejtenek, amelyeket olyan észrevétlenül szőttek bele az absztrakt, geometriai ornamentikába, hogy arra legtöbbször csak utólagosan tudunk rácsodálkozni: mikor elmegy mellettük

az ember, valamilyen szinten érzékeli ezeknek a falaknak az ideológiai kisu-gárgzását, mégis néha mereven kell néznie őket, hogy rádöbbenjen, az absztrakt mozaik hatására miért is kezdett a kommunista eszme magasztosságáról merengeni. Az ideológiailag telített ornamensek mellett vannak má- 19
gikus jeleket felvonultató mozaikok is – ezeket a falakat antik szim-
bólumok, kabbalisztikus motívumok, rúnák és hasonlók borítják.

Egyes állomásoknál szándékosan merítettek az antik építészetből; némelyik a knószoszi palotára és a Minotaurusz labirintusára emlékeztet, míg a Kropotkinszkaja állomás kettős oszlopsorával egy egyiptomi temp-
lomok enteriőrjét idézi meg, csak éppen a megállót nem fáklyák, hanem elektromos lámpák ragyogják be. Hivatalosan fényképezni itt csak különleges engedéllyel lehet. Ennek oka részben a metró stratégiai jelentőségében keresendő: az ötvenes és a hatvanas években az állomásokat atombiztos óvóhelyekké alakították át. Minden peron elejénél és végénél súlyos fémkapukat építettek be, amelyek segítségével az állomások hermetikusan lezárhatóak. Néhány szakember kivételével senki nem láthatta leeresztve ezeket a kapukat, de el lehet képzelni az iszonytató szituációt, ahogyan a mozgólépcsőkön lefelé áramló tömeg mögött bezárulnak a fél méter vastag fémkapuk. Egyébiránt korántsem kizárt, hogy ezek a kapuk már régóta működésképtelenek.

Ha az ember a centrum irányából a periféria felé halad, úgy a félórás út valóságos időutazás lesz, átlépés a harmincas évekből a jelenbe. A fényűzés és pompa helyébe az aszketizmus, hovatovább a nyomor lép. Minél messzebbre utazol a központtól, annál ritkábban találkozhat a metró föld alatti épületeivel: a metrólejárók itt már egyszerű aluljárók, amelyek felett vörös M betű fénylik. A centrumban az állomások kisebb mauzóleumoknak néznek ki, miáltal a Lenin-mauzóleum is egy metróállomás benyomását kelti. Végző soron a metró, amely régóta Lenin nevét viseli, tekinthető egyfajta virtuális mauzóleumnak – az eszme, a jövő, az álom mauzóleumának.

Mint minden kultikus objektumot, úgy a metró is sötét legendárium övezi. Olyasféle mendemondák terjednek, mint hogy a földalatti alagútrendszerében kisebb kutya méretű mutáns patkányok tanyáznak, amelyek időről-
időre a sínekre telepedve megállásra kényszerítik a szerelvényeket. Esténként különleges, Kalasnyikovokkal és fényszórókkal felszerelt brigádok járnak az alagutakat az óriási rágcsőkre vadászva. Azt beszélnek, hogy ezek a patkányok az éjszakánként a vonatok ablakán kidobott hullákkal táplálkoznak. Valahol Moszkva középpontjában lennie kell egy elhagyatott állomásnak is, amelynek peronjait állítólag telezsúfolták mindazon Sztálin-szobrokkal, amelyekről az ötvenes években tisztították meg a várost. (Mindez persze aligha

hihető, noha sok állomáson valóban megmaradtak Sztálin hatalmas portréi, amelyeket könnyen ki lehetne szabadítani a vastag vakolatréteg alól.)

Mindazonáltal a metró legszebb és legkülönösebb legendáját a gyerekek ötlötték ki: ez egyike azoknak a rémtörténeteknek, amelyek az 20 úttörőtáborokban jártak szájról szájra. Amikor a hálóteremben ki-
ludtak a fények, mesék szövődtek arról, mi minden történik azokkal, akik elalszanak a vonatokon, elszalajtva a végállomást. Ezeket az embereket, amint a metrószerelvény beáll, felébresztik és kiráncigálják a kocsikból, majd láncra verik őket. Ezt követően hosszú éveket töltenek a föld alatt munkával, illetve azon rejtélyes gépezetek javításával, amelyek mozgásban tartják a metró hatalmas organizmusát. Mindez idő alatt mintha transzban lennének, mivel titkon tesznek valamit az ételükbe. Mikor megöregszenek, és már nem képesek tovább dolgozni, egy szép napon egy dugig töltött szerelvényen térnek magukhoz, a munkába igyekvő tömeg közepette. A föld mélyében töltött életükből semmire sem emlékeznek, pusztán beléjük hasít a felismerés: tegnap még reménnyel teli fiatalok voltak, ma pedig már rozoga vénemberek. Életük végállomásához érkezett. Egész egyszerűen képtelenek felfogni, mi is ment végbe a ma és a tegnap között.

Szovjet Hádész

Ez a történet remek metafora: számos idősebb ember utazik a metróon, akik ha a vagonok falán elhelyezett reklámokra pillantanak, arcukra idegenség és értetlenség ül ki. Elképzelhető, a fenti história szereplőinek arca is ugyanezt fejezte ki. Egész életük a szovjet birodalom hatalmas gépezetében telt; egymástól megkülönböztethetetlen napjaik ugyanolyan ideológia transzban követték egymást. Most pedig, öregkorukra kidobják őket egy érthetetlen, ellenséges világba, ami már csak egyvalamit vár tőlük: hogy helyüket másoknak átadva mielőbb távozzanak. A szovjet metafizika szerint az ember halálát követően munkájának gyümölcsében él tovább. Ebben az értelemben a metró a szovjet Hádész – óvóhely mindazon lelkeknek, akiknek nem maradt más, csak a földalatti alagútjainak nyirkos sötétje.

Ám az isten könyörületes. A moszkvai metró legmélyebben fekvő állomásán, a Majakovszkaján ovális ablakokon keresztül festett kégre nyílik rálátás a vakolt mennyezeten, repülőgépekkel, tarka léggömbökkel és virágzó almafák ágaival. Nem kizárt, hogy a harmincas, negyvenes és ötvenes évek metróépítői, vagyis mindazok, akiknek a moszkvai metró emlékművéül szolgál, pontosan ide távoztak – ebbe a festett kékségbe, ebbe a föld alatti égboltba, az örökös naplemente dermedt, rózsaszínű felhői közé.

(Fordította: Turi Márton)

